

MAXSUS IQTISODIY ZONALARDA INNOVATSION FAOLIYATNI RAG‘BATLANTIRISH MEXANIZMLARI

Maxkamov Otabek Muxammadjonovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Jahon iqtisodiyotida innovatsion rivojlanish zamonaviy iqtisodiy o'qishning eng muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Raqobatning kuchayishi, texnologik taraqqiyotning jadallashuvi va ishlab chiqarish jarayonlarining murakkablashuvi sharoitida mamlakatlar iqtisodiy salohiyatini oshirish uchun nafaqat mavjud resurslardan samarali foydalanish, balki yangi bilimlar, ilg'or texnologiyalar va innovatsion yechimlarni iqtisodiyotga keng joriy etishga intilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, maxsus iqtisodiy zonalar (MIZ) innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish va ilmiy-tadqiqot faoliyatini tijoratlashtirish uchun qulay institutsional muhit yaratadigan samarali mexanizmlardan biri hisoblanadi.

Maxsus iqtisodiy zonalar — bu tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun alohida huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy shart-sharoitlar yaratilgan hududlar bo‘lib, ularning asosiy vazifalaridan biri investitsiyalarni jalb qilish bilan bir qatorda innovatsion faoliyatni rivojlantirishdan iboratdir. Bunday zonalarda soliq va bojxona imtiyozlari, ma’muriy yengilliklar, rivojlangan infratuzilma hamda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining mavjudligi innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun qulay sharoit yaratadi. Natijada yangi texnologiyalarni ishlab chiqish, ilmiy ishlanmalarni ishlab chiqarishga joriy etish va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar yaratish imkoniyatlari kengayadi.

Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, maxsus iqtisodiy zonalar faqat ishlab chiqarish hududi sifatida emas, balki innovatsion ekotizim sifatida faoliyat yuritmoqda. Jumladan, texnoparklar, ilmiy-tadqiqot markazlari, universitetlar va yirik sanoat korxonalari o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari orqali yangi texnologiyalarni yaratish va tijoratlashtirish jarayonlari jadallashmoqda. Bunday yondashuv iqtisodiyotning bilimga asoslangan modelini shakllantirish, sanoat tarmoqlarining texnologik darajasini oshirish va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni ta'minlash imkonini beradi.

O‘zbekistonda ham iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va ishlab chiqarishni texnologik jihatdan yangilash maqsadida maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Mamlakatda tashkil etilgan maxsus iqtisodiy zonalar hududlarda zamonaviy ishlab chiqarish korxonalarini barpo etish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish uchun muhim platformaga aylanmoqda. Shu bilan birga, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish mexanizmlarini yanada takomillashtirish, ilmiy-tadqiqot natijalarini amaliyotga tatbiq etish va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni rag'batlantirish mexanizmlari bir nechta yo'nalishlarni qamrab oladi. Birinchidan, moliyaviy rag'batlantirish vositalari, jumladan, grantlar, subsidiyalar, imtiyozli kreditlar va investitsiya dasturlari innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun zarur mablag'larni shakllantirishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, institutsional mexanizmlar, ya'ni texnoparklar, innovatsion markazlar va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari bilan hamkorlik innovatsion g'oyalarni amaliy loyihalarga aylantirish imkonini beradi. Uchinchidan, intellektual mulkni himoya qilish, texnologiyalar transferini rivojlantirish va malakali mutaxassislar tayyorlash innovatsion muhitning barqarorligini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni rivojlantirish samaradorligi ko'p jihatdan yaratilgan institutsional muhit, moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi va ilmiy-ishlab chiqarish aloqalarining rivojlanganlik darajasiga bog'liq. Innovatsion faoliyatni rag'batlantirishning asosiy omillaridan biri sifatida davlat tomonidan yaratilayotgan iqtisodiy imtiyozlar va tashkiliy mexanizmlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar asosida aniqlandiki, MIZlarda innovatsion loyihalarni rivojlantirish uchun quyidagi mexanizmlar eng samarali hisoblanadi: moliyaviy rag'batlantirish, texnologiyalar transferi, ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash, innovatsion infratuzilmani shakllantirish va malakali kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish. Mazkur mexanizmlarning o'zaro uyg'unligi innovatsion ekotizimning shakllanishiga xizmat qiladi.

Birinci navbatda, moliyaviy mexanizmlarning takomillashuvi innovatsion loyihalarning amalga oshirilishida muhim omil ekanligi aniqlandi. Ko'plab innovatsion g'oyalar dastlabki bosqichda katta xarajat talab qilgani sababli ularni davlat grantlari, venchur moliyalashtirish va imtiyozli kreditlar orqali qo'llab-quvvatlash zarur. Bu esa yangi texnologiyalarni yaratish va tijoratlashtirish jarayonlarini tezlashtiradi.

Ikkinchi muhim natija sifatida MIZlarda ilmiy-tadqiqot muassasalari, oliy ta'lim tashkilotlari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligi aniqlandi. Bunday hamkorlik innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqish, ilmiy ishlanmalarni ishlab chiqarishga joriy etish va texnologik yangilanish jarayonlarini jadallashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalarni joriy etish, aqlli boshqaruv tizimlarini rivojlantirish va innovatsion infratuzilmani kengaytirish MIZlarning raqobatbardoshligini oshirishini ko'rsatdi. "Smart zone" konsepsiyasi asosida tashkil etilgan zonalarda boshqaruv jarayonlari samaradorligi oshadi, investorlar uchun qulay sharoitlar yaratiladi va innovatsion loyihalarni amalga oshirish imkoniyatlari kengayadi.

Tahlillar natijasida yana bir muhim jihat aniqlandiki, innovatsion faoliyatni rag'batlantirishda inson kapitalining roli juda katta. Malakali muhandislar, texnologlar va ilmiy xodimlarning mavjudligi innovatsion loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli MIZlar hududida kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini rivojlantirish muhim strategik vazifa hisoblanadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatdi. Bunda davlat

tomonidan qo'llab-quvvatlash, biznes va ilm-fan integratsiyasi, innovatsion infratuzilma hamda malakali kadrlar tayyorlash tizimi yagona mexanizm sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni rag'batlantirish mexanizmlarini o'rganish natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, innovatsiyalar zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi. MIZlar esa innovatsion jarayonlarni tezlashtirish, yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish va yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar yaratish uchun samarali platforma vazifasini bajaradi.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, maxsus iqtisodiy zonalarining innovatsion salohiyatini oshirishda faqat iqtisodiy imtiyozlar berishning o'zi yetarli emas. Innovatsion rivojlanish uchun moliyaviy, institutsional, texnologik va kadrlar bilan bog'liq omillarni qamrab oluvchi kompleks mexanizm zarur. Ayniqsa, ilmiy-tadqiqot faoliyati va ishlab chiqarish jarayonlari o'rtasidagi uzviy aloqalarni shakllantirish innovatsion iqtisodiyotning muhim sharti hisoblanadi.

Maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni rag'batlantirishning samarali yo'nalishlaridan biri sifatida innovatsion infratuzilmani rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Texnoparklar, laboratoriyalar, ilmiy markazlar va biznes inkubatorlarning faoliyatini kengaytirish yangi g'oyalarni amaliy loyihalarga aylantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologiyalar transferi mexanizmlarini rivojlantirish orqali xorijiy tajriba va ilg'or texnologiyalarni mahalliy ishlab chiqarishga moslashtirish mumkin.

O'zbekiston sharoitida maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun bir qator ustuvor vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq. Jumladan, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish, ventchur kapital bozorini rivojlantirish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan samarali foydalanish va ilmiy-tadqiqot natijalarini tijoratlashtirish jarayonlarini qo'llab-quvvatlash zarur.

Bundan tashqari, MIZlarda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va "aqlli ishlab chiqarish" tamoyillaridan foydalanish innovatsion rivojlanishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Bu esa nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki xalqaro bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyatini ham kengaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni rag'batlantirish mexanizmlari mamlakat iqtisodiyotining texnologik rivojlanishini ta'minlash, sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish va hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Samarali innovatsion siyosat, rivojlangan infratuzilma, ilm-fan va biznes integratsiyasi hamda malakali inson kapitali MIZlarning uzoq muddatli raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Shu sababli maxsus iqtisodiy zonalarda innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini doimiy ravishda takomillashtirish mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashning strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.